



«Аккүкүлө» балетин, 1987-жыл

• Кыргызды кыйырга таанткан

Айсулуу ТОКОМБАЕВА:

# “Балет – менин жашоом”

Аз күн мурун дүйнөгө Кыргызстанды балет искусствосу менен тааныта алган, таланттуу инсан, кыргыз элинин сыймыгы, балерина Айсулуу Токомбаева Кыргыз-Түрк «Манас» университетинин консерватория факультетинин окутуучу жасмааты жана студенттери менен жолугушуп, маек курду. Анда бийчи студенттерге өзүнүн чыгармачылык өмүр жолу жана ишмердүүлүгү, маданият, профессионалдык искусствонун өнүгүшү боюнча ой толгоолорун ортого салды.

– «Балет – менин жашоом. Бий үчүн бул жашоого жаралсам да, мен искусство үчүн жаралгам. Алам да Опера жана балет театрында эмгектенгендиктен, кичине кезимден тарта театрда чоңойдум. Сахнада машыгууларды өткөрүп, кериле бийлеп жаткан Бубусара Бейшеналиеваны, Рейна Чокоеваны көрүп аябай таң калып, кызыкчумун. Менин балерина болом деген оюм жок эле. Ата-энем да бул нерсеге каршы чыгышкан. Кийинчерээк жан дүйнөм балетти каалай баштады. Жаратылышымдан бийге жөндөмдүү болгон экенмин. Балерина болуу үчүн

бүт тоскоолдуктарды басып өттүм», – деген айтылуу бийчи анын ушул даражага жетишине түрткү болгон, эмгегин аябаган апасы, мыкты ырчы жана актриса Мунжия Еркимбаева тууралуу да сөз кылып өттү. Ошондой эле көп жылдары Орусия жана Түркияда иштеп, Кыргызстандан алыс жүрсө да, туулган жердеги кырдаал менен дайыма тааныш болуп турарын белгиледи.

Жолугушуунун соңунда консерватория факультетинин деканынын орун басары, ага окутуучу Себахаттин Сивиркая кыргыздын сыймыгы болгон зор талант Айсулуу Токомба-

евага атайын убакыт таап, студенттер менен чыгармачылыгы тууралуу ой бөлүшкөндүгү үчүн ыраазычылыгын билдирип, бекем ден соолук, ийгилик каалады жана кеченин коногу менен эстеликке сүрөткө түшүштү.

Эске салсак, Айсулуу Токомбаева СССРдин эл артисти, СССР мамлекеттик сыйлыгынын, Кыргызстан Ленин комсомолу сыйлыгынын жана Ч. Айтматов атындагы эл аралык сыйлыктардын ээси. Анын ысымы 1991-1992-ж.ж. Кембриджде чыккан «Дүйнө айымдары» эл аралык энциклопедиялык сөздүктүнө жана «Кто есть кто?» бүткүл дүйнөлүк аялдар үчүн энциклопедиялык маалымдамга кырген. Балерина А.Малдыбаева атындагы Кыргыз улуттук опера жана балет театрында отуз жыл иштеп, бир топ образдарды жараткан. Учурда А.Токомбаева Түркияда «Хаджи-Тепе» университетинде балет артисттерин жаңы муундарын тарбиялап келет.

Айзат ТАЛАСБАЕВА

Бермет МАТКЕРИМОВА, “Кыргыз Туусу”

• Кыргызстандын аялдар кыймылына – 90 жыл

2015-жылы Кыргызстан өлкөбүздөгү аялдар кыймылынын 90 жылдыгын, дүйнө кыз-келиндеринин абалын жакшыртуу боюнча иш-аракеттердин Пекин платформасы кабыл алынган мезгилден берки 20 жылдыкты жана БУУнун Коопсуздук кеңешинин тынчтыкты сактоодо, тынчтыкты жаратууда жана чыр-чатактан кийин калыбына келтирүү учурунда аялдардын салымын таануу боюнча 1325 резолюциясынын кабыл алынышынын 15 жылдыгын белгилейт.

# 1925-жылы эмне үчүн күрөш жүрдү эле?!

Үстүбүздөгү жылдын 2-3-мартында республикабыздын бардык аймактарынан жана башка өлкөлөрдөн келген миңден ашык адамдын катышуусу менен Кыргызстан аялдарынын Улуттук форуму өткөрүлөт. Бул саамалыкты БУУнун – Аялдар түзүмү колдоору белгилүү болду.

Биз Кыргыз Республикасынын маданиятына эмгек сиңирген ишмер, тарых илимдеринин кандидаты, “Кыргыз жергесинин кыздары” сериясы менен жарык көргөн бир нече китептердин автору Күлбүбү Бектурганованы кепке тарттык.



Күлбүбү Бектурганова

– Күлбүбү Арыковна, Кыргызстандын аялдар кыймылын изилдеп жүргөн окумуштуу катары айтып берсеңиз, 90 жыл мурун аялдар кыймылы канттип башталды эле?

Кыргызстандын аялдар кыймылынын тарыхы бул – кыргыз элинин тарыхы. 1917-жылы Октябрь революциясынын жеңиши менен өлкөбүздүн аялдарынын жана бүткүл эмгекчи элдин тагдырында түп-тамырынан бурулуш болгон. 1918-жылы Пишпекте уездик шаардык комитеттин активдүү катышуусунда “Трудовая женщина” союзу түптөлгөн. 1920-1921-жылдарда Кыргызстанда: Пишпек, Каракол, Ош, Беловодскидеги партиянын уездик-шаардык жана волостук комитеттеринде аялдар комитеттери түзүлөт. Алардын баары эркектер менен аялдарга бирдей укук берген, калыңды жоюу, нике курагын жогорулатуу, көп аял алууга тыюу салуу, кыздарды зордоп турмушка бербөө ж.б. тууралуу мыйзамдардын жол-жоболорун кармана башташкан. Баарыныздага белгилүү, аялдардын активдүүлүгүнүн өсүшү ырайымсыз тап күрөшүнүн шарттарында өткөн. Кылымдап калыптанып калган нерселерди бузуу абдан

татаал болчу, аны талкалоого бир нече жыл талап кылган.

– Аялдардын I съездинде эмне маселелер көтөрүлгөн? Сиздин оюңузча, бул биринчи кадамдын Кыргызстандын аялдарынын тагдырына тийгизген таасири канчалык?

– 1925-жылдын 5-мартында Пишпек шаарында Кара-Кыргыз Автономиялуу облусунун дыйкан, батрак аялдарынын I съезди болгон. Кыргыз элинин тарыхында биринчи жолу партиянын жана совет бийлигинин өкүлдөрү менен биргеликте өздөрүнүн абалын жакшыртуу боюнча аракеттерди талкуулап, иш-чараларды белгилешкен. Съезде 105 делегат катышкан, алардын 85и кыргыз аялдары болгон. Күн тартибин эл аралык жобо, эл аралык 8-март күнү, аялдардын укуктук абалы, аялдардын билими, алардын советтик курулушка катышуусу, кыздарды коомсолго жана пионердик отряддарга тартуу, сабатсыздыкты жойгонликбездерди, ФАПды, кызыл үйлөрдү

ачуу, “Кошчу” союзуна аялдарды катыштыруу ж.б. маселелерди камтыган.

Кыргызстандын аялдарынын I съезди аялдардын ар намысын ойготуп, жаңы бактылуу турмушка ишендирген, аялдардын эмгектик жана коомдук-саясий активдүүлүгүн жогорулатууга түрткү болгон. Ошондуктан биринчи съездин ролу өтө зор.

– Аялдар кыймылынын маанилүү этаптары катары кайсыларды бөлүп көрсөтөр элеңиз?



Аялдар клубунун алдындагы сабатсыздыкты жойуу мектебинин мыкты окуучулары

– Албетте, аялдар бөлүмдөрүнүн, аялдар клубдарынын, делегаттар катышкан жыйындардын, көчмө сабатсыздыкты жойгон мектептердин, кызыл үйлөрдүн, партиялык мектептердин, аялдардын кесиптик-техникалык мектептеринин ж.б. уюштурулушу, аялдар пединститутунун ачылышы, Кыргызстан Компартиясынын Борбордук Комитетине караштуу республикалык аялдар кеңештерин түзүү, аялдар конференциясы, съездерин өткөрүү, эл аралык аялдар кыймылына катышуу – мына ушулар Кыргызстандагы аял-

дар кыймылынын маанилүү этабы деп айтсак жаңылышпайбыз.

– Тилекке каршы, укмуштай күч үрөлүп, нечен жылдык теңчип жетишилген ошол жетишкендиктердин көбүн бүзүн кайра жоготуп алган жокпузбу? Мисалы, балдар менен аялдарга зомбулук күчөп турат, кыз ала качуу, көп аял алуу арбыды, жашы жете элек кыздарды күйөөгө берип жатышат...

– Буга кабырга кайышпай, жүрөк сыздабай коё албайт. Көз карандысыз Кыргыз Республикасынын өткөөл мезгилинин татаал шарттарында саясаттагы, экономикадагы,

маданияттагы кризис, калктын материалдык жыргалчылык боюнча катмарга бөлүнүшү жана демократиялаштыруу процесси маалымда аялдардын ролу, маанайы, жан дүйнөсү өзгөрдү. Чынын айтканда, өлкөдө жүргүзүлүп жаткан реформалардын ийгилиги ушуга көз каранды экенин ким танат?

Кризис учурунда оорчулуктардын баарын аялдар жон териси менен тартышты, килеңген баштыктарды көтөрүп чыга келишти. Ошол эле маалда жеке менчикке, менчиктештирүүгө келгенде, аялдар четке сүрүлгөндөй абалда калышты. Коомдо аялдардын экономикалык ролунун төмөндөшү анын үй-бүлөдө кадыр-баркын басаңдатты. Эркектер алдарына каалагандай мамиле жасай баштаганына башка өлкөдөн маяна табуу

үчүн аттануулар, миграция себеп болду деп ойлойм.

Азыр жаш адамдар кыз ала качуу кыргыздын салты деп ойлошот, бул кылмыш жана зордукчулук экенин билишпейт. Мындай кылмыштарга жергиликтүү органдар көз жумду мамиле жасашат. Балдар эмгектин колдонуу, ташталган балдар, карылар, балдарга, аялдарга карата жасалып жаткан зордук-зомбулук! Чындыгында эле 1925-жылы эмне үчүн күрөш жүрдү эле!

– Азыркы кыргыз аялдарынын орду, ролуна токтолсок. Дүйнө аялдарынын арасында өз ордубузда дабыздыкты?

– XXI кылымга коомдогу аялдардын ролун ачык түшүнүү менен кирдик. Азыркы заманбап аялдар кыймылына Р.Отунбаеванын жетектөөсү менен Кыргызстандан аялдардын 1995-жылы Пекинде өткөн Бүткүл дүйнөлүк аялдардын конференциясына катышуусу түрткү берди. Мына ушул бүт дүйнөнүн аялдары катышкан чоң жыйында Кыргызстандын аялдары өзүнүн бар экенин татыктуу көрсөтө алды. Дүйнө коомчулугу тааныган Пекин платформасы – базалык документ, ага таянуу менен эгемендүү Кыргызстан гендердик теңчиликтин улуттук стратегиясын түзүп жатат.

2-3-мартта Бишкекте “Кыргызстан аялдарынын улуттук форуму” өтөт. Форумдун демилгечиси жана уюштуруучусу “Роза Отунбаеванын демилгеси” коомдук фондунун төрайымы Р.Отунбаева, аялдар кыймылынын активисттери жана аялдардын бейкемт уюмдары болуп саналышат. Форумда ар кыл чөйрөдө аялдардын абалын жакшыртуу, аялдар уюмдарынын тармагын чыңдоо маселелери каралып, БУУнун Бүткүл дүйнөлүк IV конференциясынын документтерин аткаруунун жыйынтыгы чыгарылмакчы.